

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Siyer Yayınları: 444
Siyer Akademi: 35

Eser Adı

Ehl-i Sünnet Kelâmında
Sahâbe

Yazar

İbrahim Bayram

Yayın Yönetmeni

Muhammed Ali Alioğlu

Editör

Haydar Yıldırım

İç Tasarım

Mevlüt Sami Ertem

Kapak

Muhammed Onur Özçelikçi

Son Okuma

Hande Nur Yağmur

Baskı

PLT Kağıt Matbaa Ajans Hizmetleri Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi

İstasyon Mah. 1440 Sok. No:11-C/68

Küçükçekmece / İstanbul | Tel.: 0552 339 51 34

Sertifika No: 73787

1. Baskı: **Aralık 2023**

ISBN: **978-625-94143-1-7**

Nişancı Mah. Zekai Dede Sok. No:22 Eyüpsultan/İstanbul

Tel & Fax: (0212) 544 76 96 – (0212) 544 58 46 • **Wp Hattı:** (0546) 544 76 96

Sertifika No: 22574

www.siyerkitap.com | satis@siyeryayinlari.com

Ehl-i Sünnet Kelâmında
SAHÂBE

İbrahim BAYRAM

İbrahim Bayram

2000 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Aynı üniversite bünyesinde İslâm Hukuku alanında yüksek lisans eğitimine başladı ancak birtakım sebeplerle ara verme durumunda kaldı. Bir süre Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenliği yaptı. 2007 yılında tamamladığı yüksek lisans eğitimini takiben kelâm alanında başladığı doktorasını *Son Devir Osmanlı Şeyhülislâmlarından Mustafa Sabri Efendi'nin Dinî Düşüncesi* adlı teziyle bitirdi. 2015 yılında Kelâm ve İslam Mezhepleri Tarihi alanından Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesine öğretim üyesi olarak giren yazar, 2019 yılında doçent oldu. Halen aynı kurumda görevini sürdürmekte olan yazarın *Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi'nin Dinî Düşüncesi*, *Son Dönem Osmanlı Kelâmcılarının Mucize Anlayışı*, *Ömer Neseî'de Tevhid Düşüncesi*, *Eş'arî Kelâmcı Abdurrahmân el-Mütevellî ve Kelâmî Görüşleri*, *İmam Eş'arî* gibi telifleri, Ebû Ya'lâ el-Ferrâ'nın *Kitabü'l-İmân* adlı eserinin tercümesi ve çeşitli dergilerde yayımlanmış muhtelif makaleleri bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Ön Söz	7
Kısaltmalar	16

Giriş

A. Sahâbenin Tanımı.....	17
B. Ehl-i Sünnet Dışındaki İtikadî Mezheplerin Sahâbîlere Bakışı	23
1. Şîa.....	24
2. Hâriciyye	34
3. Mu'tezile.....	41
4. Diğer Kişi ve Mezhepler.....	49
C. Ashap Arasındaki Mücadelelerde Tarafların Hükmüne Dair Genel Telakkiler.....	53

Birinci Bölüm

SAHÂBÎLERİN FAZİLETİ VE SAHÂBÎLERE KARŞI GELİŞTİRİLMESİ GEREKEN DUYGU VE DÜŞÜNCELER

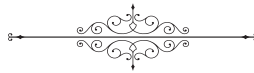
A. Sahâbenin Konum ve Fazileti	63
1. Hilâfet Sıralamasının Meşruiyeti Bağlamında Sahâbenin Konum ve Fazileti.....	64
2. Halife Tayininden Bağımsız Şekilde Sahâbenin Konum ve Fazileti.....	87
B. Kelâmcılarda Ashabın Faziletinin Delilleri.....	107
1. Kelâmcıların Ashabın Faziletine Yordduğu Âyet ve Hadisler ..	109
a. Kelâmcıların Sahâbenin Faziletine Referans Aldığı Âyetler	110
b. Kelâmcıların Sahâbenin Faziletine Referans Aldığı Hadisler	130

C Genel Anlamda Sahâbîler Hakkında Takınılması Gereken Tavır ..	160
1. Ashaptan Teberrî Etmeme ve Aralarında Ayrım Yapmama ..	160
2. Ashaba Kin Değil Sevgi Besleme.....	171
3. Ashabı Sadece Hayırla Anma.....	187

İkinci Bölüm

ASHAP ARASINDAKİ MÜCADELELER VE DOĞURDUĞU MESELELER

A. Ashap Arasındaki Mücadele İddiaları ve Fiilî Mücadeleler	211
1. Mücadele Olduğu İddia Edilen Hadiseler.....	213
a. Hz. Ali'nin Hz. Ebû Bekir'e Biatının Gecikmesi	214
b. Hz. Osman'ın Şehadetine Hz. Ali'nin Kayıtsız Kaldığı İddiası	237
2. Fiilen Gerçekleşen Hadise ve Ashap Arasındaki Mücadeleler.....	251
a. Hz. Osman'ın Şehadeti	251
b. Cemel Savaşı	263
c. Sıffin Savaşı.....	293
B. Ashap Arasındaki Mücadelelere Bağlı Olarak Gündeme Gelen Meseleler	369
1. Ashabın Masum Olmadığı.....	369
2. Ashap Arasındaki Mücadelelerle İlgili Geliştirilmesi Gereken Tavır	381
a. Sükûtu Tercih Etme.....	382
b. Ashap Hakkındaki Kötüleyici Haberleri Ret Yahut Tevil Etme	388
Sonuç	409
Kaynakça	417

ÖN SÖZ

Hamd âlemlerin Rabbi olan, insanlara peygamber gönderen, o peygamberi kendisine yoldaşlık yapacak dostlarla destekleyen Allah'a; salât ü selâm O'nun kutlu nebisi Efendimiz Hz. Muhammed (sas) ile onun âline ve onu canlarından aziz bilen, dinleri için fedakârlıkta sınır tanımayan, bunun için kimseyi karşısına almaktan çekinmeyen sahâbe-i kirâm üzerine olsun. Cenâb-ı Hak onların hepsinden razı olsun.

Allah'ın insanlık âlemine gönderdiği son ilâhî dinin ilk muhatapları olan sahâbîler, İslâm'ın yayılması için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan, bu uğurda her türlü çileye göğüs geren güzide bir topluluk olarak tanınmaktadırlar. Bu vasıflarıyla sonraki kuşaklar için idealize edilmiş olan ashap hakkında ciltlerce kitaplar yazılmış, faziletlerine dair pek çok menkıbeler anlatılmış, İslâm'ı gerçek manada anlayan ve yaşayan insanlar olarak takdim edilmiştir. Tabii bu genel eğilime karşın, onların en azından bir kısmı hakkında çeşitli ithamlar da maalesef eksik olmamıştır. Kimi Hâricî ve Şii grupların başını çektiği bu anlayışla genel anlamda Ehl-i sünnet uleması mücadele etmiş, bu çerçevede sahâbeyi tebcil eden açıklamalar getirmişlerdir.

Klasik kelâm eserlerinde ashap hakkında kullanılan ifadeler, daha çok adı anılan iki muhalif fırkaya tepki amacıyla ortaya konulmuştur. Ancak maalesef bugün ilgili ifadeleri bazı yönleriyle günümüz Ehl-i sünnet mezhebine mensup kimi Müslümanlara bir reaksiyon olarak okumak da mümkündür. Zira son dönemlerde sahâbîler, özellikle kimi şahsiyetleri üzerinden ciddi şekilde bir kısım ithamlara maruz bırakılmaya başlanmış, bu manada haklarında sıradan bir Müslüman için

bile kullanımı yakışık almayacak ifadeler sarf edilir olmuştur. Herkesin eleştirilebilir olduğu düsturundan hareketle ortaya atılan bu suçlamalar, hiç değilse hüsnüzan ilkesini ayaklar altına almaktadır. İşin varacağı sonucu hesaba katmadan gelişigüzel şekilde dile getirilen bu ithamlar, yanlışlardan ders çıkarmak gibi cazip ve parıltılı bir amaç üzerinden olağanlaştırılmakta ise de söz konusu suçlamaların hakikati yansıttığının kabulü hâlinde doğacak sıkıntılar maalesef göz ardı edilmektedir.

İşte bu noktada Ehl-i sünnet kelâmcılarının sahâbe-i kirâmı nasıl konumlandıkları, aralarındaki çekişmeleri nasıl değerlendirdikleri, onlara dair hangi duyguların beslenmesini terviç ettikleri hususunu aydınlatmak önem arz etmektedir. Herkesin fikir özgürlüğüne sahip olup hiç kimsenin bu haktan mahrum edilemeyeceği hakikat ise de bir konu hakkında sağlıklı fikir yürütebilmek için onun sahih bilgilere dayanması gerekliliği de en az onun kadar başka bir hakikat olsa gerektir. İşte bu eser, mümkün merteye konuyla ilgili sağlam bir bilgi zemini hazırlama çabası gütmektedir. Sahâbîlerin suçlamalara konu oldukları meselelere dair İslâm toplumunun fikir önderleri olan ulemanın bakış açısını sunmayı, bunun üzerinden konunun bir ithama vesile yapılmadan da anlaşılabilceği hususunu ortaya koymayı hedef edinmektedir.

İslâm'ın yayılmasında, aktarılmasında ve anlaşılmasında sahip oldukları öneme binaen sahâbe hakkında Türkçede de azımsanamayacak sayıda çalışmalar yapılmışsa da sadece Ehl-i sünnet kelâmı üzerinden sahâbe tasavvurunu müstakil bir kitap veya tez olarak inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Burada Ehl-i sünnet kelâmı temel itibarıyla dört yönlü bir tahsis ifade etmektedir. Bu takyitle, ilkin İslâm düşünce tarihinde ashop tasavvurunu ortaya koyan genel mahiyetteki çalışmalar dışarıda bırakılmaktadır. Yine işin içerisine hadîsi, tefsiri siyeri, tarihi ve benzeri ilim dallarını katan, bu alanlarda yazılmış kaynakları kullanan, çoğu kez sünnî olduğu bilinen müelliflerden istifade eden, buna kimi zaman diğer

ekollere mensup zevatın eserlerini de ekleyen ve bu çerçevede genel manada Ehl-i sünnet geleneğindeki ashap düşüncesini ortaya koyan çalışmalar da hariç bırakılmaktadır. Aynı şekilde kelâm dışındaki bir temel İslâm bilimi alanında örneğin usûl-i fıkıhta sahâbe düşüncesi gibi çalışmalar da devre dışı bırakılmaktadır. Nihayet bu tabirle Selefiyye'yi de işin içine katarak Ehl-i sünnet inanç sistemindeki sahâbe tasavvurunu ortaya koyan çalışmalar da dışarıda kalmaktadır. Bu kitap önceki dört türden de farklı olarak sadece Ehl-i sünnet kelâmı çerçevesinde yazılmış akaid ve kelâm eserlerinden istifade ile bir sahâbe tasavvuru ortaya koymayı hedeflemektedir.

Belirlenen doğrultuda bu çalışmada ne tefsir ne siyer ne tarih ne fıkıh ne de başka bir alanda yazılmış eserler kullanılacaktır. Hadis sahasındaki eserlere de yine temel itibarıyla başvurulmayacak olsa da kelâmcıların sahâbîlerle ilgili zikrettikleri hadislerin kaynağını gösterme zarureti mebni bu alandaki eserlere sadece referans olarak yer verilecektir. Meal çalışmalarına da yine sadece referans niteliğinde atıf yapılacaktır. Aynı şekilde inanç alanında kaleme alınmış olsa dahi müellifi Selefiyye ekolüne belki daha doğru bir ifadeyle Hanbelî mezhebine mensup zevatın eserleri de bu çalışmada kullanılmayacaktır. Selefiyye mezhebine mensup ilim adamlarının sahâbe tasavvuru zaten oldukça keskin şekilde belli olup, aksi yöndeki sahâbe algısı çok ciddi şekilde tenkide tâbi tutulduğundan hatta çoğu kez ilgili algı sahipleri tekfir edildiğinden onlar, çalışma alanının dışında bırakılmıştır. Bu asla, Selefiyye anlayışını benimseyen kimselerin konuyla ilgili görüşlerinin uç veya değersiz olduğu gibi bir anlama gelmemektedir. Hiç kimsenin böyle bir haddi elbette yoktur. Ancak onların konulara kelâmî esneklikte bakmayıp sert bir üslup benimsemeleri, sahâbe hakkında yakışsız ifade kullanmaya cüret edenleri hiçbir şekilde muhatap dahi almayacak bir yapıya sahip olmaları, çalışmanın sadece Ehl-i sünnet kelâmcılarının eserleri üzerinden onların sahâbe tasavvurunu ortaya koyacak şekilde ele alınması zarureti doğurmuştur. Belki daha doğru bir ifadeyle tercih bu yönde kullanılmıştır.

Tabii belirlenen bu sınırların birtakım sebeplere mebni istisnaları da elbette olmuştur. Örneğin Selefiyye ekolü içerisinde yer aldığı vurgulanan Ebû Hanîfe (öl. 150/767) ve Ebû Ca'fer et-Tahâvî'nin (öl. 321/933) itikadî alandaki risâleleri bu çalışmada kullanılmıştır. Zira onların ilki, Mâtürîdî kelâmının fikir babası olarak kabul edilen, ikincisi ise akaîd risâlesi Hanefî-Mâtürîdî ilim adamları tarafından çokça şerh olunan zâtlardır. Bu yüzden Ehl-i sünnet kelâmının iki okulundan birini temsil eden Mâtürîdî âlimlerin anlaşılması için onların eserleri bir değer ifade etmektedir. Açıkçası genel anlamda Hanefî, Şâfiî veya Mâlikî mezheplerine mensup ilim adamlarının akaîd/kelâm alanı üzerinden yazdıkları eserler bu çalışmada kaynak olarak kullanılmıştır. Adı anılan bu üç mezhepten birine mensup olup da Selefi çizgiye çok yakın duran kimi zevatın inanç alanına ait eserleri ise kelâm ilmine olan ciddi muhalefetleri nedeniyle kullanılmamıştır. Örneğin Hanefî olan, ancak Selefi görüşleri açıkça benimseyen İbn Ebû'l-İzz'in (öl. 792/139) Tahâvî akaîdi üzerine yazdığı şerhine yer verilmemiştir. İfade edildiği üzere bu, sadece çalışmanın kaynaklarını sınırlama emeline matuf olup, asla onların değerine dönük bir tariz değildir. Bu eserlerin hepsinin kendi içinde bir değere sahip oldukları muhakkaktır.

Bununla birlikte çalışma boyunca kullanılan kaynakların müelliflerinden hiçbirinin Selefi fikirleri benimsemediği gibi bir iddia abartılı olacaktır. Zira bir kısmı hakkında selefi çizgiye yakınlık gibi iddialar bulunan kimi Osmanlı âlimlerinin akaîd sahasındaki eserleri de bu çalışmada kendisine sıklıkla yer bulacaktır. Yine bu çalışmada tam anlamıyla yazarının eğilimi tespit edilmeden kullanılmış bazı kaynaklar da vardır. Bu noktada Şîa ile ilgili oldukça şedit bir lisanla yapılan nitelendirmeler, eserin yazarı hakkında ipuçları sunduğu için kaynak kullanımında bu ölçüye çoğu kez dikkat edilmiştir. Bununla birlikte bir nevi örnek kabilinden Şîa hakkında ağır tavsiflerin geçtiği birkaç eser de çalışmamızda kendisine yer bulmuştur. Bu bahsedilenler, Eş'arî veya

Mâtürîdî kelâmcı kimliği çok açık bir şekilde belli olmayan zevat ile ilgilidir. Klasik kelâmcı hüviyetini haiz olan ilim ehlinin bu yöndeki tavsiflerine ise zaten değinilecektir. Ancak onlarda bu tür tavsiflerin çok fazla olmadığını da belirtmek gerekir.

Öte yandan tasavvufî kimliği çok ön planda olsa da Ehl-i sünnet düşüncesi çizgisinde akaid/kelâm eseri kaleme alan zâtların çalışmaları da sınırlı bir şekilde yine kaynak olarak kullanılmıştır. Bunlar açıkçası klasik kelâm eserlerine nispetle daha deruni ve içten bir izah tarzı benimsedikleri için, meseleyle ilgili bazı önemli detayları daha güçlü bir şekilde ortaya koyabilmektedirler. Bu yüzden, vurgulandığı üzere sınırlı örnekleri üzerinden de olsa, zaman zaman bu türden bir kısım akaid eserlerinden de istifade olunmuştur.

Çalışmaya verilen “Ehl-i Sünnet Kelâmında Sahâbe” ismi, bir yönüyle onun alanını daraltıp kuşatıcılığını sınırlandırmak suretiyle kimi sorunları çözse de bu kapsama girecek yine pek çok eserin olması bazı açıklamaları zorunlu kılmaktadır. Burada mümkün mertebe akaid/kelâm sahasında yazılan pek çok eserden istifade yoluna gidilmiştir. Bunların içerisinde azımsanamayacak oranda yazma eserler de bulunmaktadır. Amaç önemli bir sayıya balığ olan Ehl-i sünnet kelâmcılarının ashop hakkında aynı türden inceliklere vurgu yaptığını göstermek olduğu için zengin kaynak kullanımına özen gösterilmiştir. Ancak takdir edileceği üzere bu sahada yazılmış bütün akaid/kelâm eserlerini kaynak olarak kullanmak mümkün olmamıştır. Açıkçası bu durum çalışmamız açısından çok büyük bir kayıp da değildir. Zira okunduğunda fark edileceği üzere, kelâm eserlerinde sahâbiler hakkında kullanılan ifadelerde ve aktarım biçimlerinde önemli benzerlikler söz konusudur. Bu yüzden bu çalışmada kaynak olarak kullanılmayan eserler de elbette çok büyük bir değere sahip ise de konu itibarıyla onların kullanılmaması muhtemelen büyük bir boşluk doğurmayacaktır. Tabii bu durumda, ilgili eser yerine diğer bir eserin kullanılmasının daha doğru olacağına dönük eleştiriler de bir yönüyle haklılık payı kazanabilecektir.

Çalışmanın giriş kısmında yer alan mezhepler tarihi sahasındaki sınırlı sayıdaki eserler ve sonraki bölümlerde Eş'arî'nin *Makâlât*'ı dışarıda bırakılacak olursa akaid/kelâm alanına ait olmayan hiçbir eserden istifade yoluna gidilmeyecektir. Buna, konuyla ilgili yazılmış çağdaş çalışmalar, hatta vefatı 1900 yılından sonraya denk gelip kelâm alanında eserleri bulunan kelâmcıların telifleri de dâhildir. Bu bağlamda kullanılan kaynaklar içerisinde en eski tarihli olanı Ebû Hanîfe'nin (öl. 150/767) akaid risâleleri, en geç tarihli olanı ise Muhammed Nûru'l-Arabî'nin (öl. 1306/1888) Nesevî akaidine yaptığı şerh olacaktır. Elbette ağırlıklı başlangıç tarihi ise Ehl-i sünnet kelâm okulu kendilerine nispet edilen Eş'arî ve Mâtürîdî'nin yaşadıkları yüzyıl olan hicri üçüncü asrın ikinci yarısı ile dördüncü yüzyılın ilk çeyreği olacaktır. Ancak Eş'arî'nin kelâm eserlerinde geçen imâmet meselelerinin varlığına bağlı olarak onun sahâbeye bakışına atıflar yapılabilecekken, Mâtürîdî'nin elimize ulaşan tek kelâm eserinde bu mesele yer almadığı için maalesef onun konuyla ilgili fikirlerine yer verilemeyecektir. Ona ait olduğu iddia edilen ve içerisinde kısmen sahâbe konusuna da değinilen çalışmaların aidiyetinde çok ciddi şüpheler bulunduğu için onlardan yararlanma cihetine gidilmeyecektir. Bu durum oluşturacağı boşluk ise daha çok Mâtürîdî kelâmının sistemleştiricisi olarak kabul edilen Ebû'l-Muîn en-Nesevî'nin (öl. 508/1115) eser ve fikirleri üzerinden doldurulacaktır.

Çalışmanın bu şekilde sadece kelâm alanındaki eserlerle sınırlandırılmasının neden olacağı muhtemel kısırlığın önüne geçebilmek adına Ehl-i sünnet kelâmcılarının ifadelerinin yorumlanmasına da özel gayret gösterilecektir. Bu yorumlar ilgili başlığın hem ilk hem son kısmına dercedilmek hem de muhtelif yerlerine serpiştirilmek suretiyle daha zengin bir aktarım biçiminin oluşturulmasına çalışılacaktır.

Bu çalışma, kullandığı kaynaklar itibarıyla akademik bir eser ise de açıkçası onun bir taraf seçilerek kaleme alındığını belirtmek gerekir. Çalışma, Ehl-i sünnet kelâmcılarının ashap tasavvurunun ne olduğunu tamamen onların gözünden

aktarma hedefiyle yola çıkmıştır. Çalışmanın diğer alanlarda yazılmış klasik, yine bu alan yahut başka alanlarda kaleme alınmış çağdaş eserlerden istifade etmeme nedeni de tamamen bu hedefe güçlü şekilde ulaşma arzusu ile alakalıdır. İşin içerisine başka tür yahut başka saiklerle yazılmış eserler girdiğinde, belki daha zengin bir aktarım biçimi yakalanmakta ve söylenmek istenen hususlar daha güçlü bir şekilde ortaya konulmakta ise de bu kez asıl alandan uzaklaşma, hedef kitleye daha yoğun bir itiraz sahası açma gibi sıkıntılar gündeme gelebilmektedir. Bu yüzden çalışma, sadece klasik akaid/kelâm eserlerinden hareketle bir ashap tasavvuru ortaya koymaya çabalayacaktır. Bütün bu işleri yaparken ilgili ashap düşüncesinin eleştirisine, varsa eksik yönlerinin gösterilmesine girilmeyip sadece Ehl-i sünnet kelâmcılarının sahâbe tasavvurunun dinamikleri, neleri hesaba kattıkları, kimlere muhalefet ettikleri gibi hususların aydınlatılmasına gayret gösterilecektir. Yapılan yorumlar da bu düşünciyi destekler şekilde yazıya dökülecektir.

Çalışmanın kapsamına ve kaynaklarına kısaca değindikten sonra burada neden böyle bir yol izlendiğinin de izahı gerekmektedir. Açıkçası bu çalışmanın amacı klasik Ehl-i sünnet kelâmının ashap tasavvurunu beyan etmekten daha çok, bu ekole bağlı olup da ashaba karşı yakışıksız ithamlarda bulunan ve görece dinî hassasiyetlere sahip olan Müslümanlara bağlı oldukları mezhebin sahâbe anlayışını mutedil bir tarzda ortaya koymaktır. Bu sebeple genel Ehl-i sünnet düşüncesinin temel inanç esasları çerçevesinde mutedil bir lisan üzere, mümkün mertebe tekfire başvurmada fikir bildiren kelâm-akaid alanı üzerinden ashap telakkisine yer verilmiştir. Böylece maalesef kaybolan İslâmî bilince bağlı olarak unutulmaya yüz tutmuş ashap hakkında geliştirilmesi gereken düşünce, dil ve tavrın genel kodları ortaya konulmuştur.

İlgili izahatı takiben burada ele alınacak konulara da kısaca temas etmek gerekirse giriş bölümünde önce sahâbe tanımına yer verilecektir. Peşi sıra daha çok reddiyeci bir dil üzerinden fikir beyan etmeleri itibarıyla -Ehl-i sünnet

kelâmcılarının ashap anlayışını kimlere karşı muhalefet saikiyle geliştirdiğini göstermenin önemine binaen- sırasıyla Şîa, Hâriciyye, Mu'tezile mezhepleri ile bunların dışında kalan kimi zevatın ashap telakkisi başlıklar hâlinde aktarılacaktır. Nihayet sahâbe tasavvurunun oluşmasında kilit bir role sahip olması nedeniyle Ehl-i sünnet de dâhil olmak üzere ashap arasındaki mücadelelerde kimin haklı kimin haksız olduğu meyanında mezheplerin genel telakkisi sunulacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde ise Ehl-i sünnet kelâmında sahâbenin konum ve fazileti, onların faziletine referans olarak kullanılan âyet ve hadisler, nihayet ashap hakkında genel manada geliştirilmesi gereken tasavvur konuları işlenecektir. Bunların hepsinin ayrı ayrı kendi içinde alt başlıkları olacaktır. Çalışmanın ikinci kısmında ise ashap arasındaki mücadelelere girilecek bu da kendi içinde, mücadele olduğu iddia edilen hususlar ile gerçekten mücadelenin gerçekleştiği olaylar şeklinde iki kısma ayrılacak, bunlar üzerinden ayrıca alt başlıklar teşkil edilecektir. İkinci bölümün diğer ana konusu ise bu kez ashap arasında gelişen mücadeleler meyanında ortaya çıkan meselelerin incelenmesidir. Burada da ilkin ashabın masum olmadığı konusu, sonrasında ise bu mücadelelerle ilgili geliştirilmesi gereken tutumlara değinilecektir. Nihayet sonuç kısmıyla, ulaşılan neticeler aktarılarak çalışmaya son nokta konulacaktır.

Meseleler işlenirken çoğu başlıkta Eş'arî ve Mâtürîdî kelâmcılarının görüşleri ayrı ayrı ve mümkün mertebe kronolojik bir sıra üzerinden aktarılacaktır. Konuyla ilgili kelâmcıların fikirleri arasındaki benzerliğe bağlı olarak bazen tekrar havası da oluşabilecektir. Açıkçası bu durumu aşmak için görüşleri aynı yahut yoğun şekilde benzer olanları bir araya getirmek mümkün olsa da ilgili fikrin hangi kelâmcıarca savunulduğunu açıkça göstermesi konusunda belirecek zaaf endişesiyle böylesi bir yol izlenmemiştir. Bununla birlikte kimi yerlerde ilgili izahların birleştirilmesi yoluna da elbette gidilmiştir. Çalışma adı anılacak farklı kelâmcıların neredeyse tümüyle aynı

fikirleri savunduğunu gösterme ve bu yüzden ilgili hususlarda dikkatli olmaya çağırma gibi bir misyonla kaleme alındığı için konular sürekli kelâmcı isimleri üzerinden ilerleyecektir. Bu şekilde okuyucu, fikirlerine değer verdiği bir zâtın ismi ile karşılaşma ve doğrudan konuyla ilgili yaklaşımını öğrenme fırsatı da elde etmiş olacaktır. Bu da umulur ki sahîh bir aşap tasavvuru geliştirilmesine yahut bunun güçlendirilmesine katkı sunacaktır. Gayret bizden tevîk Allah'tandır.

İbrahim Bayram
Tokat, 2023

